

Txillardegi

BAT Soziolinguistika Aldizkaria-ren Zuzendaria

Paulo Agirrebaltzategi
BAT Aldizkariko Argitalpen-Batzordekoa

BAT Soziolinguistika eta glotopolitika aldizkaria-ren zuzendaria izan da Jose Luis Alvarez “Txillardegi”, horren sorreratik bertatik, eta gaur ere hala da. Zuzendaria izanik, hain zuzen, aldizkariko artikulua eta edukien aurkezpena egitea bere esku izan du, zenbakiz zenbaki. Ez du ia inoiz hutsik egin. Pentsaera ezberdineko autoreen artikulua errespetu osoz aurkeztearekin batera, Txillardegik bere ideiak ere isuri izan ditu sarrera horietan, soziolinguistikari nahiz Euskal Herriko hizkuntz politikari buruzkoak.

Sarrera horietan Txillardegik agertu dituen ideia nagusi eta gehien erabiliak bildu eta aztertu ditu Paulo Agirrebaltzategik, zortzi gaitara ekarriz eta bakoitzari buruzko iritziak nabarmenduz: 1. *Euskara eta Euskal Herria* (horien bereizi ezina), 2. *Euskararen normalkuntza, arazo soziala* (norbanakoen jarreretatik harantzago), 3. *Soziolinguistikaren premia* (beharrezkoa, euskararen normalkuntza zentzuz aurrera eramateko), 4. *Euskararen aldeko herri-mugimendu jantzia* (mugimenduaren eginkizuna, eta militanteek arazo soziolinguistikoen jabe izan beharra), 5. *Beste Herrien esperientziak ezagutu beharra* (eta horietatik ikasi, euskararen normalkuntza egoki gidatzeko), 6. *Diglosia eta elebitasunaren aurka* (kontzeptu horien analisi kritikoa euskararen normalkuntzari dagokionez), 7. *Euskararen normalkuntza, arazo politikoa* (euskararen aldeko ahalegin eta borrokari edonolako adiera eta eduki politikoa ukatu nahi lioketenen aurka), 8. *Erakunde publikoak: alde positiboak eta negatiboak* (horien egitekoa, euskarari buruzko horien politika praktikoaren balioztapena, aldekoa eta kontrakoa).

Hainbat alor landu ditu Txillardegik hizkuntzalaritzan eta bereziki euskararen alorrean. Horiek agertzeko lekua ez da hau, eta ni ez naiz horien berri emateko egokiena. Alor eta lan horiek beste lekuetan jende adituek aztertu eta azalduak dituzte¹. Dena dela, oroigarritzat besterik ez bada ere, aipatu nahi nituzke hemen alor eta lan horietakoren batzuk: Hizkuntzalaritza oro har (*Hizkuntzalaritza Hiztegia*), hizkuntzaren antropologia (*Hizkuntza eta Pentsaera*), Euskararen batasuna (*Sustrai bila* eta *Euskara Batua zertan den*), Euskararen gramatika (*Euskal Gramatika* eta

---

1. *Jakin* aldizkariak bere 114. zenbaki monografikoa (1999, iraila-urrikoa) eskainia dio Txillardegiri; horren ataletako bat “Txillardegi hizkuntzalari” izenekoa da, non Pilartxo Etxeberrriak, Rosa Gandariasek eta Jose Luis Ormaetxeak azaldu baitute gure hizkuntzalariak euskararen ikerketa eta normalkuntzari eginiko hainbat ekarpen. Bestalde, EHUKo Filologi Fakultateak eskainiko dion omenezko obra kolektiboan uste izatekoa da askoz zabalago agertuko direla ekarpen horiek.

Euskal Aditz Batua), euskal fonologia (*Euskal Azentua* eta *Euskal Fonologia*), eta Soziolinguistika eta Glotopolitika (*Kolonizatuaren Ezaugarria*, Albert Memmi-ren liburuaren itzulpena, eta *Elebidun Gizarteen Azterketa Matematikoa* eta hainbat eta hainbat artikulu aldizkari² eta egunkaritan) —neuri dagokidanez, oso deigarria eta suspergarria gertatu zitzaidan garai hartan Memmiren liburua, Txillardegik itzuli eta Jakinek argitaratua—. Helburu praktikoa ipini du beti Txillardegik hizkuntzalaritzako eta soziolinguistikako lanetan: Euskararen defentsa, berreskurapena eta normalkuntza.

Neure aldetik, Txillardegi soziolinguistari begiratu nahi diot hemen. Ez naiz, jakina, beraren “eredu matematikoaren” azalpenetan hasiko —besteren artean gauza ez naizelako—; gainera, aipaturiko beraren liburuaz gain, bera, alde batetik, eta Xabier Isasi eta Arantxa Iriarte, bestetik, baliatuak dira teoria horretaz EKBk buruturiko euskararen kaleko erabileraren neurketak aztertze³. Ez dut Txillardegiren pentsaera soziolinguistikoa sistematikoki aztertuko ere; nire egitekoa xumeagoa eta mugatuagoa izango da. *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*-n berak idatzitako sarrerei edota hitzaurrei jarraituz, horietan bere aldetik jaulki dituen ideia nagusietako batzuk jaso eta bilduko ditut.

BAT Soziolinguistika Aldizkaria-k hamar urteak bete berriak ditu (1990-2000). Hasieratik eta orain arte Jose Luis Alvarez “Txillardegi” izan da horren zuzendaria. 33 zenbaki kaleratu ditu aldizkariak urteotan, eta bakoitzari bere “sarrera” (edo “Hitzaurre gisa”) jartzen saiatu da Jose Luis, ia hutsik egin gabe, bakoitzeko idazlanak aurkezte aldera edo.

Txillardegiren sarrerak eta hitzaurreak, ordea, ez dira aurkezpen soil eta formalak, zenbakiko aurkibideko tituluen aipamen edo iruzkin hutsa eta horien arteko lotura egiteko bakarrik. Askoz harantzago doaz horiek. Zenbakia diseinatzean erredakzionaldeak izandako asmoaren berri emateaz edota indizearen haria agertzeaz gain, lankideen artikuluen bere irakurketa eskaintzen digu sarritan⁴. Normala da inoren idazlanaren aurkezpena egiten duenak berari deigarrien eta interesgarrien iruditzen zaizkion eta “gogokoen” dituen ideiak nabarmentzea. Baina inolako lotsarik gabe eta ezkutuka ibili barik, bere pentsamendua eta iritziak jaulkitzeko baliatzen da Txillardegi, lankideen artikulua irakurri eta irakurleei aurkeztean, bere iruzkinak ere sartuz, batzuetan kritikoak. Inoiz nabarmendu nahi dituen lankideen ideiak eta bere aldetik eman nahi dituen iritziak bereizten oso erraza ez bada ere, nabaria da normalean non nahi duen berak bere gogoeta inplikatu.

2. *BAT. Soziolinguistika Aldizkaria*-n, zenbakiz zenbaki idatzi izan dituen sarrerez gain, hainbat idazlan mardul ditu argitaratuta.

3. Txillardegi, “Euskararen erabilpenaz oinarrizko ondorio batzuk”, in: *BAT. Soziolinguistika Aldizkaria* 3-4 (1991) 53-92; Xabier Isasi eta Arantxa Iriarte: “Euskararen kale-erabilera. Txillardegiren eredu matematikoa”, in: *BAT. Soziolinguistika Aldizkaria* 28 (1998) 51-80.

4 Horren aurkezpen-iruzkin batzuk benetako errezentzioak dira, aurkezten dituen artikuluenak. Erreseinatzailearen lana bereziki bete zuen 28. zenbakiko “hitzaurre gisa” egindako sarreran.

Horrela, bada, aldizkariaren zenbakien programatzaile, eragile eta sarritan erredaktore izanik, Txillardegik bera gertatzen zaigu artikuluen lehen irakurle eta kritikari ere; eta, beraz, ondoren etorriko diren irakurleen gidari, nolabait. Horregatik, guztiz interesgarria da sarrera horiek aztertzea, Txillardegik Soziolinguistikaren hainbat arlori buruz eta bereziki Euskararen normalkuntza sozialaren inguruko arazo eta gorabehera hainbati buruz duen iritzia eta pentsamendua ezagutzeko.

EUSKARA ETA EUSKAL HERRIA

Inork gutxi nabarmendu eta azpimarratu izan du, Txillardegik adina, hizkuntzaren eta herriaren arteko lotura, bereziki Euskal Herriari dagokionez. Hitzetan, idatzietan eta bere lanean.

Hain zuzen ere, aldizkariaren proiektuaren oinarri-oinarrian ipini zuen ideia nagusi hori Txillardegik, lehen zenbakiaren aurkezpena honela hasi baitzuen: “*Aurkezpen gisa Euskal Herriaren etorkizunari dagokionez, eta ideia hau zabaltzea eta sustraitzea kostata loretu bada ere, hizkuntza da ardatza*” (1, 9)⁵.

Eta ideia hori nekez loratu bada, zoritxarrez oraindik ba omen dago bestelakotan ari denik gizartean eta Euskal Herriko gizarte-eragileen artean: “*...gure artean badago oraindik, ‘agente’ gorenekoen artean ere, euskara gabe Euskal Herria normalki izan daitekeela pentsatzen duenik*” (11, 9).

Txillardegirentzat zentzugabekoa da hori.

EUSKARAREN NORMALKUNTZA, ARAZO SOZIALA

Euskararen normalkuntzaren gakoa horren erabileran dago funtsean. Erabilera horren gorabeherak aztertzean, Txillardegiri ez zaio inola ere nahikoa iruditzen motibazio pertsonalen azterketa psikologikoetara jotzea; horren berrespenerako, ez du aitzakiarik soziolinguista ospetsuen eta aldizkariko lankideen iritziez baliatzeko. “*Ohar kezkarri bat Baxoken aldetik, baina oso zehatza: ‘motibazio sinbolikoak ederrenak direla, baina ahulenak’*” (22-23, 10).

Beraren ustez, hizkuntzaren erabileraren arazoa soziala da, eta lege soziologikoak aztertzea behar-beharrezkoa da hizkuntzaren inguruko jokabide eta portaerak ulertu eta azaltzeko. “*Berriro ere, dena dela, oso aspaldian Mackeyk Eire-ri buruz egindako inkesta klasikoan erakutsi zuenaren ildotik, motibazioa aski ez dela agertzen zaigu; eta ‘bihotzean euskara eta ahoan erdara’ dikotomiak, itxuren eta espantu sutsu askoren*

---

5. Txillardegiren *Bat* aldizkariko testuen aipamenak egitean bi zenbaki erabiliko ditugu beti: aurrenak aldizkariaren zenbakia adieraziko du, eta bigarrenak horren barruko orrialdea.

azpian, bere horretan dirauela agertzen da. Hizkuntzaren erabilpenari buruz, eta antzinako atsotitza gure eginez, “beharra baita eragile” handia. Glotopolitika berreskuratzailea lortuko bada, oinarriak soziologiaren mailan jarri behar dira (politika eta ekonomia barne). Gainerakoan, alfer-lana. Motibazioa ongi dator; eta lagundu egin dezake. Baina euskara nola galdu den gogoratu besterik ez da behar. Azken gakoa gizabanakoen nahietatik at dago. Eta hauxe da, ene ustez, euskaltzaleok sekula ahantzi behar ez genukeena. Beharra sortu, ala agur”(18, 13). Beraren “azterketa matematikoa” horixe besterik ez da, hizkuntzaren erabileraren lege soziologikoak aztertu eta ulertzeko tresna, estatistikaren zientziatik aterea.

Horretaz jabetuta, jende gutxitxo ikusten zuen Jose Luisek gure artean, aldizkariaren lehen zenbakian salatzen zuenez: “...oso kontzientzia urria dago gure artean euskararen erabilpena ezinezko egiten duten baldintzei buruz. Oraindik ere, funtsean, azterketa sozio-politiko-ekonomiko horren beharraz ahazten bide gara maizegi” (1, 9).

Bere sarreretan behin baino gehiagotan aipatu eta erabili izan ditu Txillardegik euskararen inguruan egindako inkesta soziologikoak, eta horien premia eta funtsezko balioa nabarmendu izan ditu. Horregatik, poza agertzen du Iparraldean egindako erroldan ere hizkuntzaren ezagutza eta erabilerari buruzko galdera sartu dutelako: “Azkenean, berandu bada ere, galdera linguistiko bat erantsiko omen dute Iparraldeko inkestetan” (22-23, 10).

SOZIOLINGUISTIKAREN PREMIA

Euskal soziolinguistika landu beharra aldarrikatu izan du nekatu gabe Txillardegik. Horregatik, hain zuzen, BAT Soziolinguistika Aldizkariaren sortzaileetakoa gertatu zen, eta horren eragile izan da zuzendari gisa. Aspaldi diogu entzuna Euskal Herriko Unibertsitatean sortu beharreko Soziolinguistikaren departamendua edo Institutuaren ideia⁶.

Horren inguruan soziologoek hizkuntzalariei egotzi izan dien kritikarekin bat dator gure autorea: “Soziologoek artean batez ere, gero eta ausarkiago entzuten dira hizkuntzalari hutsen kontrako kritikak. Gehiegitan aztertu dira hizkuntzak —esaten digute— hiztunak ahantzirik; eta, hitz batez, hiztunen erabilpenetik at” (1, 9).

Modu zientifikoan landutako Soziolinguistikak bestelako maila berrira eramango ditu euskararen fenomeno sozialez arduratuta dabiltzanak, garai bateko topikoak eta “kaikukeriak” gaindituz. Hori esaten digu Txillardegik Xabier Iasiren lanetako bat aipatuz eta goraiatuz: “Artikulua ez da irakurtzen erraza; eta honek, zoritxarrez,

6. Badirudi gorputza hartuz joan dela Soziolinguistikako Institutuaren ideia, batez ere BAT aldizkariaren inguruan, eta gehiegi luzatu gabe eraikita ikusi ahal izango dugula.

uxatu egingo du irakurle bat baino gehiago. Euskal Soziolinguistika beste fase batean sartu dela agertzen da zailtasun horietan; hemendik goiti ez baita posible izango euskararen problematikaz lau kaikukeria esanda inor betetzea. Bai Isasiren lan hau, bai beste asko, ikerkuntza zehatzaren ondorio dira; eta arreta luze eta sakona merezi dute” (13-14, 8).

Euskararen azterketa soziolinguistikoa euskararen aldeko herri-mugimenduari lotzen dio zuzenean Txillardegik, bere testu argi horietako batean: *Gure nazio-hizkuntza berriro Euskal Herriaren mintzabide eta oinarri bihurtuko bada, beraz, bi gauza lortu behar ditugu; eta lorpen horretan laguntzekotan sortu da eskuetan duzun aldizkari hau: Bata, hizkuntzaren alorreko fenomenoak ahalik eta ongienik ezagutzea (...) Bestea, berriz, hizkuntz pizkundean herria bera interesatu gabe, soluziorik ez dagoela sinetsi eta sinesterazi behar dugu. (...) Herriak ez badu nahi, herriak ez badu nazio-hizkuntzaren arazoa bere gain hartzen, jai dago” (1, 10).*

EUSKARAREN ALDEKO HERRI-MUGIMENDU JANTZIA

Euskararen aldeko herri-mugimenduaren ezinbestekoaz ez du Txillardegik inoiz zalantzarik izan; eta horixe eratzen, antolatzen eta bultzatzen saiatu da. Jakin besterik ez dago, EHEren sorreran Txillardegik egon zela eragile eta “ideologo” nagusietako, eta EKBren sorreran ere partaidetza bizia eta erabakigarria izan zuela⁷. Beti egon da euskararen aldeko herri-mugimenduan buru-belarri inplikaturatuta. Horren izenean kritikatu du, baita ere, erakunde publikoen zenbait jokabide politiko, mugimendu hori makaltzera datorrena: *“Harrokeriak puztutako erraldoikerien truke ekimen herrikoï apalak suntsitu nahia, zinez, sinetsi ezina da”* (“Kultur kezka”-ren inguruan egindako gogoeta, 6, 7).

Eta badirudi euskararen aldeko herri-mugimenduaren oparotasunari buruz baikor dela Txillardegik, eta benetan harrigarria —pozgarria!— gertatzen zaiola: *“Zer esango dugu Euskal Herrian Euskaraz erakundeaz, edo Abokatu Euskaldunen Elkarteaz, edota Kilometroak jendetsuez (jadanik 23 urtetan ospatuak), edo Arrasateko A.E.D. harrigarriaz, edo beste anitez? Kanpotarrak harritu egiten dira gure Herri Mugimenduaren indarra ezagutzean (eta bertakook ere, egia aitortzekotan, ez gutxiago!). Mirari dirudi. Zinez”* (31, 8).

Herri-mugimenduaren ezinbestekoa aldarrikatzearekin batera, ordea, horrek hizkuntzako fenomeno sozialez ondo jabetu behar duela nabarmentzen du. Horien azterketa soziolinguistikoko serio eta zientifikoaren premia, besteren artean, euskararen aldeko herri-mugimenduak berak du, hain zuzen, Txillardegiren ustez. Horretaraxe etorri zen, besteren artean, *BAT Soziolinguistika Aldizkariaren* sorrera bera, lehen zenbaki hartan aitortzen zigunez. *“...herri-mugimenduen zuzperketa guztiz da*

7. Gogoan dut EKBren asmoa gorpuztuz joan zen bilera luze haietan Txillardegik ez zuela huts egiten; eta ezaguna da, Jose Luis ez dela inolako bileretan entzule huts egotekoa.

premiatsua (Quebec-en eta Vlaander-en ikusi den bezala); eta, alderantziz, herri-mugimenduen ahulezia edo zafraketa (Irlanda, Britainia) guztiz kaltegarria. Baina herri-mugimendu horrek jakin egin behar du, ahalik eta ongienik nola eskolatu eta jantzi. Eta asmo horretan kokatzen da aldizkari hau: Soziolinguistikaren eta Glotodidaktikaren alorrean azkarki erroturik dauden ideia nagusiak ezagutaraztean” (1, 10).

Horregatik, eta berak herri-mugimendu horretan izan duen inplikazio bizitik jartzen du bere kritika ere, prestaketa soziolinguistikorik ezean ipintzen duenean hain bihotzeko duen EHE elkartearen krisietako baten azalpena, Txepetx-en iritziarekin bat eginez: *“E.H.E.en kasua ere ukitzen du Txepetx-ek; hasierako bultzaldi esperantzagarri hura gogoratu; baita ere gero jasan zuen beherakada ezaguna, eta berau soziolinguistika-teoria sendo baten eskasiari leporatu (hein batez egia izan daitekeena, zalantzarik gabe)” (2, 8).*

Txepetxenak ezezik, beste hainbat soziolinguista ospetsuren ekarpenak aldizkariaren orrietara ekartzen saiatu da, saiatu ere, Txillardegi, horien liburuen berri emanez, horiei elkarriketak eginez, etab. Era berean, eta bide beretik, deitoratu egiten du bere sarreretako batean *Jazten* aldizkaria azkarregi isildu izana.

BESTE HERRIEN ESPERIENTZIAK EZAGUTU BEHARRA

Soziolinguistikak euskararen fenomeno sozialak barrutik ezagutzera eraman behar bagaitu, ezin ditugu kanpoko esperientziak ahaztu, hizkuntza gutxiak edo erabilera murriztekoak normaltzeko egin izan dituzten bideak, alegia. Aldizkariaren erredakzioetik Txillardegiren zuzendaritza-lana ezagutu izan dugunok, zinez berretsi beharra daukagu berak gai horri eman izan dion garrantzia. 24. zenbakian, “Hizkuntz normalizazioko prozesuetan neurri juridiko hutsek dituzten mugak” artikuluan hainbat herriren kasuen analisisa eman digu, hain zuzen ere, teoriatan geratu gabe.

BAT aldizkariaren ildoetako bat horixe izan da, izan ere: beste hainbat herritako normalizazio-prozesuak ezagutzera ematea, alderdi negatibo nahiz positibotik begirata: Eire, Katalunia, Quebec, Flandria, Estonia, Lituania, Finlandia... Horiei buruzko dosierak lantzean partaidetza pertsonal apartekoa izan du gehienetan Jose Luisek, eta horren arrazoiak ematea berari egokitu zaio, alez ale. Beraren aipamen batzuk hona ekarri besterik ez dugu egingo, beraz:

“Soziolinguistikari buruzko aldizkari batean (eta areago aldizkari hori Euskal Herrian mamitzen bada), gisa da Eire-ko hizkuntz arazoaz arduratzea” (15, 11).

“Kataluniak Quebec ere gogoratzen du. Organizazio-eskema zehatzak, Administrazioaren parte hartze orokorra eta zabala. Badugu, bai, Kataluniatik, urrundik bederen, zer ikasirik; eta katalanek badakite, Marik berak aitortzen duenez: ‘gure esperientziak beste hizkuntz komunitateentzat interesgarria den zerbait izango duela-koan nago’” (20-21, 11).

“Alde batetik, hizkuntzaren aldeko borroka luzean, flandriar abertzaleak benetako eredu eta argi-iturri izan daitezkeelako” (25, 9).

“Erredakzio batzordean Finlandiari buruzko dossierra egitea erabaki genuenean bi helburu bete nahi genuen. Batetik nazioartean gertatzen ari zenari buruzko dossierraren sailarekin jarraitzea, eta bestetik, zuengana hurbiltzea orain artean arras arrotza izan zaigun prozesua, gure herrian suomiera normaltzeko prozesuak guretzat ikasgai ugari zuelakoan” (30, 7).

DIGLOSIA ETA ELEBITASUNAREN AURKA

BAT aldizkariak bere 27. zenbakian euskarara itzulita eman zuen Charles A. Ferguson-en “Diglossia” artikulua entzutetsu hura (1959). Txillardegik ospatu egiten du bere “Hitzaurre gisakoan” horren argitalpena, eta idazlan horrek “iraultzatxoa” ekarri zuela dio, “euskaltzaleon artean batez ere”. Mila bider salatu du Txillardegik euskararen egoera diglosikoa, eta hortik irten beharra, benetako normalkuntza lortuko badu. Einar Haugen-en “Elebitasunaren estigmak” artikulua berri ematean, eta horren ideietako baten kontrapuntu gisa, honako hau jaulkitzen digu bat-batean: “...normalkuntza, ama hizkuntzak ohiko funtzioetan askitasuna lortzean datzala” (18, 13).

Diglosia elebitasunari lotzen zaionean arrisku berezia ikusten du Txillardegik hizkuntza ahularentzat, Erramun Baxok-en artikulua irakurketaren sintesi gisa: “Galdera larri asko Baxoken lanaren ondorioz. Eta erantzun sendo batzuk ere bai: ‘Elebitasuna arriskugarria da hizkuntza ahulagoarentzat, diglosiak hizkuntza indartsua indartzen baitu, eta ahula ahultzen’” (22-23, 10).

Haugen-en aipaturiko artikulua irakurketaren konklusiotzat, honako hau ateratzen du Txillardegik: “Hizkuntzen etorkizuna, bestela esanda, ‘elebitasunean’ eta hiztun elebidunen ‘aukera libroan’ uztea, hizkuntza nagusiaren glotofagia bedein-katzea besterik ez da” (18, 13-14).

Beraz, euskararen normalkuntzarako plangintza beharrezkotzat jotzen du, euskararen lehenasunean eta “glotopolitika berreskuratzailan” oinarrituko dena (18, 13).

EUSKARAREN NORMALKUNTZA, ARAZO POLITIKOA

Euskararen aldeko herri-mugimenduko erakunde eta lagunen artean jarrera ezberdinak azaldu izan dira azken urteotan hizkuntzaren berreskurapenaren eta normalkuntzaren lan eta ahaleginaren autonomiaz eta izaera politikoaz. Pentsaera ezberdinen arabera, iritzi-emateak eta eztabaidak, kritikak eta kontra-kritikak ez dira gutxi izan.

Aldizkariaren 16. zenbakian bi iritzi ezberdin —bata bestearen kontrako?— agertu ziren horretaz. Txillardegi zuzendari, aurkezle eta sarreragilea, errespetu osoz, biei aldizkarian lekua egitearen aldeko agertzen da, eta errespetu berberaz ez da sartzen bere “pulpiputik” horietako bat ere deskalifikatzen edo gezurtatzen. *“Ez dagokio BAT aldizkariari eztabaida funtsezko horretan honen ala haren alde kokatzea. Guri, hemen, arrazoinak eskaintzea dagokigu; eta ezpaia aberasten laguntzea. Bi artikulua dira mamitsuak. Bestetan azaldu ohi ez diren kezak eta susmoak agertzen dira lotsarik gabe. Eta hau guztia oso mesedegarria izan daiteke alor honetan”* (16, 12).

Baina ez du erreparorik aldizkariaren beste hainbat zenbakitan bere iritzia deblauki agertzeko: euskararen normalkuntzaren izaera politikoaren aldekoa, hain zuzen ere. Behin eta berriro gainera. *“Hots, ‘publiko’ dioenak, politikoa dio. Euskalgintza aurrera ateratzeko politika ere egin behar da. Eta, bertatik, betiko arazoa: nola politika hori bideratuko? ‘Apolitiko’ delakoei gaitzi bazaie ere, nahaspila labain eta itsaskor horretan ere sartu behar dugu euskaltzaleok. Erretorikaz gain, benetan euskarak aurrera egitea nahi badugu”* (31, 9).

Berak ohartarazten gaitu, ordea, hizkuntzaren normalizazioa lan politikotzat hartzean, hitz horrek baduela zehaztaperen beharrik, nahasketarik sor ez dadin edo —politikoa = publikoa? Ez alderdi-politika?—: *“Zalantzarik gabe, normalizazio-prozesu batean herria ongi jakinaren gainean jartzea beharrezkoa da. Baina informazio hori ongi hartua izan dadin, lan politiko handia egin behar da aurrenik; hitz horren balio semantikoa nahi adina mugatu behar bada ere”* (11, 9).

Publikotasunean oinarrituriko politikotasuna defendituz, ez du onartzen zenbaitek defenditzen omen duten hizkuntzaren “neutrotasuna”, J. M. Odriozola-rekin bat eginik eta haren hitzak erabiliz. *“Odriozolak ez du ulertzen ‘hizkuntzaren neutrotasuna’ zer den. Eta guk ere ez, hizkuntza ‘instrumento de silencio’ bilakatzen baita askotan. Beste ohar mamitsu bat: hiztunak ez direla oso errudun, gizarte egitura orokorrak baizik. Hizkuntza berez da kolektiboa eta politikoa. Eta gatazka-tatsua, beraz”* (27, 12).

Egia da, hori bai, Txillardegiren ustez, irtenbide politikoak berez —independen-tziak berak— ez duela hizkuntzaren arazoa konpontzen. Irlandako kasua kontuan izanik, hainbat aldiz gogorarazi digu gauza bera. Independentziak ez du hizkuntzaren

bizitza segurtatzen, Irlandako kasuak erakusten duenez. Herriak nahi badu bakarrik biziko da hizkuntza, eta ez legeak emanez, dio Txillardegik.

Baina hizkuntzaren normalkuntza ez da “apolitikoa” ez “autonomoa”, eta horretarako Mackey soziolinguista kanadarraren hitzak dakartza, bestelakorik pentsatzen duten hemengo batzuk gezurtatu nahian: *“Gure arteko batzuren errazkeriak astinduz, Mackeyk gordinki esaten digu: Hizkuntzaren berreskurapena ‘ez da fenomeno autonomoa’. Lau izari ditu, elkarrri errotik eratxekita: Kultura, Demografia, Geografia, Politika”*(9, 7).

Alde horretatik Euskararen Unibertsoak eginiko Euskararen normalkuntzaren “Plangintza Orokor baten Proposamenak” ere zalantzak suspertzen dizkio Txillardegiri, Kataluniakoa eredutzat harturik hemengo egoera politiko-soziala ahazten ote duen edo: *Ez da ideia desegokia Kataluniaren bidea orpoz orpo ezagutzea eta jarraitzea. Beharbada ohar hau egin genezake (...): izkutatu, edo gutxietsi bederen, egiten dela erabakizunen izari **politikoa**. Nola egin daiteke ‘etorkin berrien integrazio osoa’, integrazio horren kontra sakon-sakonetik ari diren talde politiko eta intelektualen lan etengabea salatu gabe? Nola lor daiteke ‘eskubide indibidual eta kolektiboen sendotzea’, Konstituzioaren barruan? (...) “Hitz batez, plangintza ‘apolitiko’ eta ‘kontsentsuatua’ren joera utopikoa bide dago izkutuan. Hizkuntza arazo larriak, tirabirarik eta tentsiorik gabe konpontzea posible balitz bezala. Hots, zoritxarrez, hau ez da Katalunia eta ez Quebec”* (20-21, 11).

Euskararen plangintza apolitikorik ez omen dagoen bezala, ez omen dago Soziolinguistika “apolitikorik” ere, berriro J. M. Odriozola-ren artikuluko iritzia berretsiz edo: *“Azkenik, ziri bat Soziolinguistika ‘apolitikoa’ egin nahi dutenen kontra. Ez baita posible hizkuntzen ‘funtzioak aldatzea, horretan inplikazio politikorik ez balego bezala”* (22-23, 11).

Ildo horretatik kritikatzan du Xabier Erize-k *Nafarroako euskararen historia soziolinguistikoa: 1863-1936* izeneko liburuan egiten omen duen bereizketa, “euskal komunitatearen” eta “erdal komunitatearen” artekoa: *“Baina hemengo errealitatea bertatik eta barrutik ezagutzen dugularik, halako kutsu bitxia hartzen diogu sailketa izaribakar berdintzaile horri. Jon Juaristi eta Mikel Azurmendi, adibidez, euskal komunitateko kide dira: euskaldunak izateaz gain, euskal idazle ezagunak ere izan baitira (gero tartufokerietaraino damutu badira ere). Hots, gaur euskarak jasaten duen eraso gupidagabea, nekez para daitezke bi idazle horiek ‘euskal komunitatea’ren alderdian. Bereiz-marra ez baitago hor. Azterketa ultra-linguistiko eta aseptiko-apolitikorik egiterik ez dago”* (26, 12)

Seinalatzekoa da, BAT ez dela izan “Soziolinguistika Aldizkaria” bakarrik eta bai “Glotopolitika Aldizkaria” ere, hasieratik bertatik barruko tituluak argi uzten duenez. Eta horretan izan zuen eta badu, jakina, zeresanik Txillardegik.

ERAKUNDE PUBLIKOAK: ALDE POSITIBOAK ETA NEGATIBOAK

Ezaguna da Txillardegiren espiritu kritiko zorrotza, politika orokorrean bezala sozio-linguistikan eta glotopolitikan. Eta euskararen aldeko herri-mugimenduko zenbait iritzi eta jokabide salatu eta astintzen badu, areago kritikatzan du alderdi politikoen zenbait jokabide eta erakunde publiko batzuen politika, bera funtsean herri-mugimenduaren aldetik jarrita dagoenez.

Etsipen modukorik ere agertu izan du Txillardegik, erakunde publikoek, baita Eusko Jaurlaritzako zenbait departamenduk ere, egin duten edo egin dezaketzen “glotopolitika berreskuratzaileari” buruz: *“Euskal erakaskuntzaren alorrean (eta euskararenean berarenean ere bai, hein batez) Buesa edo Recalde bezalako anti-euskaldun nabarmenak nagusi, jaun eta jabe, eta gidari ikusteak, uxatu egin ditu euskaltzaleak instituzio ofizialetatik. Hau deplauki aitortu behar lukete denek”* (31, 8-9). Herri Baltikoetan erakunde publikoek harturiko neurriak ezagutuz, *“...geure inguruan ikusten dugun txepelkeria ezin larriagoa”* datorkio gogora (7-8, 7).

Aurreiritzian eta intentzioen epaiketari oinarrituta eman dezakeen desconfiantza hori, ordea, datutan oinarritutako kritika bihurtu izan du behin baino gehiagotan: Euskararen politikarako aurrekontuen, plangintzaren hutsuneen, Unibertsitateko euskararekiko politikaren eskasiaren eta abarren azterketan, alegia.

Euskararen aurrekontuak behera doazela ikustean, argi gorria piztu nahi du: *“Olatz Osaren aurrekontuen azterketa zehatzak, beste ikuspuntu batetik, argitasun ederraz argitzen ditu gure gorabehera batzuk. Isil-isilik, instituzioetatik datorkigun laguntza murrizten ari da alor asko eta askotan. Zifrak eta grafikoak hor daude, lekuko”* (15, 13).

1995eko 17. zenbakiko hitzaurrean Hizkuntza Politikarako Sailordetzako Jokin Azkue-ren “Euskararen erabileraren normalkuntza prozesuaren ebaluazioa Euskal Herriko Administrazioan” artikuluari kontrapuntu kritikoak jarri beharrean aurkitzen da: *“Berrero ikusten dugu harrirituta, normalkuntzarako bidean oso garrantzitsu diren Hezkuntza, Osasuna eta Ertzaintzaren alorrak, orain arteko Plangintzatik at utzi direla. Zergatik? Noiz arte? Honekin loturik, Ertzaintzan sartzeko euskalduntasuna derrigorrezko baldintza ez dela ikusten dugu; ‘meritu’ hutsa baizik. Ezarpen epeak eta datak oso tentuz ari dira finkatzen (‘apurka-apurka’ di-nosku txostengileak); eta mugak behin eta berriz atzeratzen, ageri denez”* (17, 12).

Era berean, Xabier Isasi-ren “Euskararen normalkuntza Unibertsitatean” artikulua abiapuntutzat hartuz, bere kezka eta harridura agertzen du: *“Nola uler, horretara, eta urrats hori (euskara hutsezko Unibertsitatea) eskuragarri agertzen zaigun unean, oraindik ere Arkitektura Eskolan, Farmazia Fakultatean, are Erizaintza Eskolan ere*

(eta hauxe da hiruotan larriena zenbait alderditatik) euskararen presentzia eta erabilpena hutsaren hurrena izatea?” (25, 10).

Dena dela, erakunde publikoen politika linguistikoaren alde positiboak ikusi eta nabarmentzea ere ez zaio ahazten Txillardegiri, kritikatzat gainera aldi berean, horien lana bidegabeki gutxiesten dutenak: “...zenbait euskal girotan azkarregi gutxietsi ohi baita erakunde ofizialetan, euskaltzale mordo bat azkeneko urte hauetan isilean burutzen ari den lana” (16, 11).

Bestalde, Euskararen berreskurapen-prozesuari begira guztiz ezkor eta aurpegi iluneko ikusiko luketenen aurka, bestelako aurpegiak ageri zaigu Txillardegik, Josune Aristondo-ren “Euskararen Normalizazio bidean urrats berriak” izeneko artikulua berri ematean: “‘Aurrera goazela’ egia da, zalantzarik gabe: eta ‘urte gutxitan’ harrigarritzko aurrerapenak egin ditugula, norbaiti agian gaitzi bazaio ere, zuzena. Ahaztu egin bide zaigu euskararen egoera orain dela hogeit hamar berrogei urte nolakoa zen...” (20-21, 9-10).

Areago, Hizkuntza Politikarako Sailburuordearen proiektuak aipatuz, baikortasunari lekua ireki nahi dio Txillardegik, nahiz eta ekintzazko frogen zain geratzen den: “Aristondoren idatziak betetzen baldin badira, giroa aldatu egin dela esan behar dugu. Ez dugu zauri minberetan zirikatu nahi. Baina Egunkariak berak jasan duen bazterketa ankerra ez dute euskaltzaleek aisa ahaztuko” (20-21, 10).

Hauexek dira, bada, Txillardegik BAT Soziolinguistika Aldizkarian idatzitako “Sarrera” edo “Hitzaurre-gisakoetan” aurkitu ditugun ideietako batzuk; horiek jaso eta biltzea besterik ez da izan gure gitekoa.